

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

401 פּוּבְּלִישְׁנָא דִּי מְחַבְרֵי תַּפְּשֵׁי עִינֵי עַל מִשְׁנֵי דְּרַשְׁתֵּי
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: מדוע נכתב הזוהר הקדוש בארמית?

הגדול והקדוש הזה של הקדוש בלשון תרגום שהם מבינים אותו אז הם נכנעים ואינם עולים למעלה. עכ"ל.

כלומר, נתקן לומר קדישים בתוך התפילות כדי שלא יתאחזו החיצונים בתיקונים של התפילות שישראל עשו. כמו בתפילת שחרית שקריאת הקרבנות היא בעולם העשיה, ופסוקי דזימרה הוא בעולם היצירה, וברכות קריאת שמע הם בעולם הבריאה, ותפילת העמידה היא בעולם האצילות. ובין כל עולם נתקן לומר 'קדיש' כדי שתעלה התפילה לעולם שאחריו, ורק לפני תפילת עמידה של שחרית לא נתקן קדיש כדי לסמוך גאולה לתפילה. וכך גם אומרים קדיש בין עולם לעולם כאשר יורדים מעולם האצילות עד לעולם העשיה. וכשהקליפות שמבינות לשון ארמית שומעות את השבח הגדול והקדוש בארמית הקדיש, הן נכנעות ואינן עולות למעלה בעת עליית העולמות בתפילה.

אומרת הגמרא בברכות (ג): "לא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כן, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

מבאר רבינו יוסף חיים ז"ע בספרו בן יהודע (ברכות שם) "ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כן" וז"ל: יש לומר תיבת בביתו נראה לשון יתר, ונראה לי בס"ד, כי ידוע מה שכתוב בספר הכוונות, שהקדשים נתקנו לאומרים בתוך התפילות בין עולם לעולם, כדי שלא יתאחזו החיצונים בתיקונים של התפילות אשר עשינו, והאדם צריך לראות בעצמו מהתחלת סדר הקרבנות כאלו עלה בעשיה, ובגמר הקרבנות אומר קדיש כדי שיעלה משם ליצירה, כי הזמירות הם ביצירה, ובגמר הזמירות אומר קדיש כדי שיעלה משם לבריאה, כי ברכת יוצר בבריאה, ומשם עולה לאצילות כי תפלת העמידה היא באצילות, ולא נתקן שם קדיש כדי לסמוך גאולה לתפילה, ואח"כ רואה עצמו שחוזר ויורד, וגם כן אומרים קדיש בין עולם לעולם, עיין שם, נמצא באמירת הקדישים של התפילות מציריין ישראל בדעתם כאלו הם למעלה בעולמות העליונים ושם אומרים הקדישים, ולזה אמר "אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כן", "בביתו כן" שמציריין בדעתם כאלו הם עומדים למעלה בעולמות העליונים שהם ביתו יתברך שמייוחדים לאור שכינתו, ושם מקלסים אותו בקילוס הקדוש הזה.

כמו כן הגמרא בסוטה (טז): אומרת: מיום שחרב בית המקדש אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו. אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו משל חברו וכו". ומקשה הגמרא: אם כן על מה העולם עומד? ועונה: "אקדושה דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא".

יש להבין מדוע נכתב הזוהר הקדוש בלשון ארמית ולא בלשון הקודש?

בתחילה נציין את דברי קדשו של רבינו יוסף חיים זת"ב בהקדם ביאור מעלת אמירת הקדיש כפי המובא בזוהר הקדוש פרשת תרומה (דף קכט:): "ובלישנא דא על כרחיה דסטרא אחרא איתכפיא ואתתברחיליה, ואסתלק יקרא דקוב"ה, ותבר מנעולין וגושפנקן ושלשאן תקיפין וקליפין בישיין, ואידכר קוב"ה לשמיה ולבנוי וכו'. ע"כ.

ומדויק מדברי הזוה"ק כי מעלת הקדיש הוא רק בגלל שהוא נאמר בלשון ארמית. וכך כותב רבי יעקב פרוו בננו של רבי דוד פארדו שהיה מחותנו של החיד"א בספרו מנחת אהרון (כלל י) שעל ידי אמירת הקדיש בארמית השפה שהם מבינים בזה תש כוחו והוא נשבר.

[ומחמת כן כותב רבי דוד זכות ע"ה (היה תלמידו של רבי שמשון חיים נחמני ע"ה בעל הזרע שמשון) בספרו זכר דוד (מאמר ראשון דף קד) באמירת הקדיש יש גם כוח מעולה לבטל מהמתים את 'החיצונים' ו'הקליפות' ונכון לכוון כי בסגולתו יבטלו ויוסרו הדינים המצרים למת אחרי פטירתו.

כמו כן כותב רבי אהרון מודינא בספרו מעבר יבוק (חלק שפת אמת פרק כ"ט) שבעבור כל קדיש מצננים למת את הגהינום למשך שעה וחצי. כלומר שהמת עדיין מתייסר אז, אלא שמקילים לו.

משום כך היה דרכו של ר' בנימין הלוי ברוכים תלמידו של האר"י ז"ל לשבת בבית המדרש כל היום ולומר כל שעה וחצי קדיש. אולם רבי דוד זכות בספרו זכר דוד (דף ק"ד ע"ב), אומר, שזה דווקא כשהקדיש נאמר בשלושת התפילות של היום, כי אז בכוח הארת התפילה וצירוף כוח 'הקדיש' רוח למתים למשך שעה וחצי, ואילו בשאר הקדישים הנאמרים ההרוחה היא פחות זמן].

וכך כותב בשער הכוונות (דרושי הקדיש דרוש א'): ונבאר כונת הקדיש בעצמו הנה הקדיש נתקן בלשון תרגום וכנזכר בזוהר פרשת תרומה וז"ל דאיהו מתבר שלשלאין דפרזל' כו', והענין הוא במה שהודעתך בשער המצוות בפרשת ואתחנן איך התרגום הוא סוד אחרים דקדושה והוא קדושה ג"כ אלא שהחיצונים יונקים משם. וכבר נתבאר שהקדיש נתקן להעלות את העולמות למעלה ממדרגתם כגון העשיה ביצירה וכיוצא. והנה אנו מתייראים פן ח"ו ע"י עליית העולמות יעלו גם הקליפות עמהם ויתאחזו בהם ויינקו שפע מהם ולכן נתקן בלשון תרגום דאיהו לישנא דלא משתמע למלאכין עלאין ... והטעם הוא לפי שהם מצד הפנים והם מדברים בלשון הקדש שהוא בחינת הפנים אך הקליפות הם נאחזים באחוריי"ו והם מבינים בל' תרגום שהוא אחוריים ובהיותנו אומרים השבח

מסביר רבינו יוסף חיים בספרו בן יהוידע: והא דאיכא מעלה לשתיים אלה יותר מכל מצוות ומעשים טובים, לקיים העולם בעבורם, נ"ל בס"ד, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, בשבח הקדיש שמכניע הקליפות הוא מפני שהקליפות מבינים בלשון תרגום, ובהיותנו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום, שהם מבינים אותו אז הם נכנעים. ולזה אמרו בזוהר הקדוש על הקדיש מתבר שלשלאין דפרזלא ע"ש, ולפי זה גם הקדושה שהיא שבח גדול ויש בה סודות עמוקים, דלכן ציוה רבינו האר"י ז"ל את רבינו מורנו הרב חיים ויטל ז"ל שלא יסתכל בו בשעה שאומר קדושה, הנה כשאומרים אותה בלשון תרגום שמבינים אותו הקליפות, הם נכנעים, ובזה יכירו בשבחו של ישראל שניתן להם רשות לומר שבח זה של קדושה, שדרכן של מלאכי השרת לאומרו, ובזה יכנעו ולא יקטרגו על ישראל לקיים גזרה זו של התוכחה, להיות כל יום מרובה משל חבירו, וכן יש תועלת גדולה מן הקדיש דאגדה יותר משאר קדישים, מפני כי הוא נאמר מתוך שמחה אשר תהיה מחמת האגדה, כי באגדה ישמח ישראל ביותר, ולכן עניית הקדיש הזה תהיה מעלתה מעולה ביותר. עכ"ל.

לאור דברים אלו כי מעלת השפה הארמית להכניע החיצונים, בא ומבאר רבינו יוסף חיים ז"ע מדוע נכתב הזוה"ק בלשון ארמית.

וכך כתב בספרו בן יהוידע על הגמרא במסכת שבת (יב): שאומרת: הואיל ומלאכי השרת אינם מבינים לשון ארמית, אל לו ליחיד לבקש צרכיו בלשון ארמית, אלא הטוב מכולם שיבקש צרכיו בלשון הקודש.

ועל כך שואל רבינו יוסף חיים: הנה לפי החרדה הזאת שחרד הש"ס על ר"א היכי עביד הכי הדבר יפלא על כמה תפילות ותחינות שיש בידינו בלשון תרגום, דלפי זה קשה למה תיקן רבי שמעון בר יוחאי תפלה בעת הוצאת ספר תורה "ברוך שמה דמארי עלמא" בלשון תרגום, וכן יש להתפלאות בנוסח "רחמנא" שתיקנו כנסת הגדולה בסליחות על סדר אלפא ביתא בלשון תרגום, וזה הנוסח של רחמנא וכו' הוא גדול מכל שאר הסליחות כי הוא בעתיק וכןזכר בסידור הרש"ש ז"ל, וכן מקומו יגיד על מעלתו כי נאמר ראשון לכולם, ועוד תיקנו בסוף הסליחות 'מארנא דבשמיא' ו'מחי ומסי' בלשון תרגום, והנה מלבד זה יש להקשות נמי על לשון זוהר הקדוש ותיקונים ואדרא למה דברו במ בלשון תרגום והלא כל דברי התנאים במשנה וברייתא בלשון הקודש אמורים?

ועל זה נראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בספר הכוונות בענין הקדיש, הטעם שנאמר בלשון תרגום מפני שהקליפות מבינים בלשון תרגום, ובהיותנו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה בלשון שהם מבינים אותו אז הם נכנעים ואינם עולים וכו' יעיין שם, ולפי זה לכך דיבר רשב"י כל הסודות ורזין עילאין בלשון תרגום שמבינים הקליפות כדי להכניע הקליפות, כי כח רזין עלאין הוא רב מאד ובשמעם דברים עליונים אלו שאומרים התחתונים הם נכנעים.

ובזה מובן הטעם מה שייסד רבינו האר"י ז"ל פיוטין בשבת בלשון תרגום (-האר"י ז"ל ייסד שלושה פיוטים לשבת קודש ואת כולם עשה בלשון ארמית. והם 'אזמר בשבחין' לסעודה ראשונה בליל שבת, 'אסדר לסעודתא' לסעודת שניה בשבת בבוקר, ו'בני היכלא' לסעודה שלישית בצהרי שבת), מפני שמדבר במ ברזין עלאין ואז נכנעים הקליפות בשמעם רזין עלאין אלו ובפרט שהוא יום שבת. ולפי זה אמרתי בס"ד שגם קושיא הנז' אשר נקשיתי בנוסח רחמנא שבסליחות נתרצה שפיר, שתיקנו אותה בלשון תרגום שיבינו הקליפות, מפני כי בנוסח זה אומרים תחילה אדכר לן קיימיה דאברהם ויצחק וכו' ובזה יועיל שלא יתקנאו הקליפות בעד שאר סליחות שאומרים בהם כמה בקשות, מפני כי תחילת הכל אנו אומרים שאין מכם מעשינו אנחנו באים לבקש ולהתחנן אלא רק בזכות אבותינו ושאר צדיקים כורתני ברית, ולכן בסוף הסליחות גם כן שאנחנו אומרים שאנחנו מתחננים כעבדא דמתחנן למאריה וכו' וכו' ולא בכח מעשינו, גם זה נתקן בלשון תרגום לסתום פה המקטרגים על דרך האמור. וכן נוסח 'יהא רעוא' שאומרים קודם סעודה נתקן בלשון תרגום, מפני שכל בקשה זו היא מיוסדת בעבור השתלשלות השפע למעלה במידות העליונות ודרך אגב אנחנו מבקשים לעצמינו בסוף הדברים, והנה הקליפות בשמעם שאנחנו מתפללים בעד מידות העליונות

נכנעים ולא יתקנאו ולא יקטרגו עלינו, ועל נוסח בריך שמייה דמאריה עלמא יש ליישב. עכ"ל.

ויש לבאר מדוע על ידי אמירת הזוה"ק מסתלקים כל החיצונים. מבואר בזוהר הקדוש (פרשת נשא דף קמד:), כי רשב"י עם ששת החברים נתקבצו יחד לעסוק בתורת הנסתר באדרא רבא קדישא [בהגהות "נצוצי אורות" להחיד"א (פרשת תרומה קכט. אות ב) מביא, כי אדרא רבא הוא מקום מיוחד שבחרו לעסוק בתורת הנסתר בין האילנות יחד עם נשמות הצדיקים]. ומבאר הזוהר: "מההוא יומא לא אעדו חברייא מבי רבי שמעון, וכד הוה רבי שמעון מגלה רזין, לא משתכחין תמן אלא אינון, והוה קארי להו רבי שמעון שבעה אנן עיני ה', דכתיב (זכריה ד, י) שבעה אלה עיני ה'".

פירוש: מאותו יום שנתאספו לא סרו החברים מבית מדרשו של רבי שמעון, וכשהיה רבי שמעון מגלה סודות התורה, לא נמצאו רק ששה חברים אלו, והיה רבי שמעון קורא עליהם, אנו השבעה הם בבחינת עיני ה', כמו שכתוב: "שבעה אלה עיני ה'".

"אמר רבי אבא, אנו שיתא בוציני דנהראן משיביעאה, אנת הוא שביעאה דכלא, דהא לית קיומא לשיתא בר משיביעאה, דכלא תלי בשביעאה". פירוש: רבי אבא שהיה מראשי החברים שלמדו אצל רשב"י אמר, אנו ששת החברים הם בבחינת ששת הנרות המאירים מהנר השביעי, ואילו אתה רבי שמעון הוא הנר השביעי שכל ששת הנרות מאירים ממנו.

על כך מביא הזוהר: "רבי יהודה קארי ליה שבת דכולהו שיתא מניה מתברכין, דכתיב (יתרו כ, י) "שבת לה", (בשלה ט"ז, כ"ג) "קודש לה", מה שבת לה' קודש, אוף רבי שמעון לה' קודש". פירוש, רבי יהודה קרא לרבי שמעון בתואר "שבת" שכל ששת הימים מתברכים ממנה, כך מתברכים ששת החברים מרבי שמעון שמאיר להם תורת הנסתר.

דברי רבי אבא שהשווה את רשב"י לנר השביעי המאיר לכל ששת הנרות, מתאימים עם מה שמבואר בזוהר הקדוש (רעיא מהימנא פרשת פנחס רנו:): "אתו אבהן ורעיא מהימנא ואהרן ודוד ושלמה, ובריכו ליה [לרשב"י] ואמרו ליה, אנת בוצינא קדישא וחברייא דילך דאינון שית לקבל אינון שבעה, ואנת בוצינא קדישא נר מערבי באמצע דכל שית נרות נהרין מנך, בכל חד אתמר ביה (משלי כ, כ"ז) נר ה' נשמת אדם".

פירוש: הנשמות של האבות הקדושים ומשה רבינו הרועה הנאמן ואהרן ודוד ושלמה, באו וברכו את רבי שמעון בר יוחאי ואמרו לו, אתה נר הקדוש וששת החברים שלך הם כנגד שבעת הנרות של המנורה, ואתה הוא הנר המערבי באמצע שכל ששת הנרות מאירים ממך, ועליהם הכתוב אומר (משלי כ-כז): "נר ה' נשמת אדם", כי כל אחד מהם הוא בבחינת נר המקבל את אורו מרשב"י שהוא הנר האמצעי.

והרה"ק רבי אברהם שמחה מבארניב ז"ע בספר "אורה ושמחה" על עניני ל"ג בעומר (אות ל"ג), הביא רמז בזה, בפרשת בהעלותך (ח, ב): "בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". והנה הנר האמצעי שעליו הכתוב אומר א"ל מר' פנ"י המנורה בגימטריא בדיוק שמעון ב"ן יוחאי".

לפי זה יש לומר הגמרא בשבת (כב): אומרת: "וכי לאורה הוא צריך - והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו? אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל".

וכשם שהמנורה בבית המקדש מעידה כי השכינה שורה בישראל, כך ספר הזוהר הקדוש בגלות מעיד כי השכינה שורה בישראל אף בגלותם, כי הרי רשב"י גילה את סודות התורה של הזוהר הקדוש לאחר חורבן בית המקדש, ולכן לימוד הזוהר הקדוש וגורם לסלק את החיצונים.

ניתן לומר רעיון אחר מדוע נכתב הזוה"ק בלשון ארמית, בהקדם מה שכתב האר"י הקדוש (שער הפסוקים ישעיה סימן כ"א): "אמר שמר אתא בקר וגם לילה אם תבעיין בעיני שבו אתיו". ומסביר רש"י: אם תבעיין בעיני - אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ. שובו אתיו - בתשובה. אומר האר"י הקדוש: ופסוק זה הוא על השב בתשובה על חטאיו, שמכיוון שיש עליו מלאכים מקטרגים הזוכרים עוונות ראשונים לכן הקב"ה מדבר עמו בלשון ארמית כדי שלא יבינו המלאכים. וכן משום שהשב

בתשובה חותמים לו חתירה מתחת לכסא הכבוד (ראה גם ירושלמי סנהדרין דף נא ע"ב) כדי שלא יקטרגו בו מלאכי השרת.

בדומה לזה כתב האר"י הקדוש בשער הפסוקים (פרשת וזאת הברכה סימן ל"ג) על הפסוק: "וַיֹּאמֶר ה' מַסִּינִי בְּאֵזְרֵי מְשֻׁעֵיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהַר פֶּאֶרְן וְאֶתְּהָ מִרְבֵּבֵת קֶדֶשׁ מִימֵינוּ אֲשַׁדֵּת לְמוֹ". נכתבה התיבה "וְאֶתְּהָ" בלשון ארמית, כי ביאתו של הקב"ה לתת את התורה היתה נעלמת בעינין לשון התרגום, כדי שלא יבינו המלאכים, הנקראים "רְבֵבֵת קֶדֶשׁ", ויקטרגו על שניטלה מהם התורה וניתנה לישראל, וימנעו את נתינת התורה.

כמו כן מובא בזוה"ק (פרשת לך לך דף פח: פ:) כשהתגלה הקב"ה לאברהם אבינו לפני שהיה מהול בברית המילה, הוא היה מתגלה אליו בלשון ארמית שנאמר "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בְּמַחְזָה לְאִמְרֵי". וה' עשה כך כדי להסתיר מהמלאכים את התגלותו לאברהם, על מנת שלא ישגו בו ולא יהיה להם פתחון פה שהקב"ה מתגלה לאדם שהוא ערל.

על פי זה יש לומר כי בחר רבי שמעון בר יוחאי לכתוב את הזוה"ק בארמית כדי להסתיר מהמלאכים כיצד יהודי פשוט לומר סודות התורה כאלה גבוהים ויבואו ויקטרגו ח"ו עלינו.

מיהו ה"רעיא מהימנא" בזוהר הקדוש?

מצינו בזוה"ק ענין "רעיא מהימנא" שהוא נשמת משה רבינו שמגלה סודות התורה לרבי שמעון בר יוחאי.

מיהו אותו "רעיא מהימנא"?

בספר עמק המלך (הקדמה ראשונה) מפרש שנשמת משה רבינו וכן אליהו הנביא היו מתגלים אל רבי שמעון בר יוחאי ומגלים לו סודות התורה. ובמקום אחר (שער י"ג פרק מ"ה) כתב ז"ל: ולהיות שרבי שמעון בן יוחאי היה ניצוץ משה רבינו ע"ה, לכן בא אליו הרעיא מהימנא ולמד עמו וגילה לו סודות ועשה ספר רעיא מהימנא שפירושו משה רבינו שנקרא רועה נאמן, ועשה על תר"ג מצות וכולו על שם הוי"ה שהוא מידתו של משה רבינו ע"ה זעיר אנפין שהוא שם הוי"ה וכל פקודא ופיקודא הוא דורש על שם הוי"ה, כנראה להמעיין שדורש בכל מצוה ומצוה שם הוי"ה.

דוגמא לדבר מצינו בספר סדר הדורות שמספר בהיות רבינו תם ורבינו אפרים הגדול מתפללים בניהם בענין קשר של תפילין, דעת רבינו אפרים היתה שקשר של תפילין צריך לקשור אותם כל יום שנאמר "וקשרתם לאות על ידיך", לעומת זאת רבינו תם פירש זאת שהכוונה היא על ההידוק. הויכוח הזה נמצא בתוספות בשלשה מקומות בש"ס (עירובין צז. מנחות לה: חולין ט). אבל לא בין רבינו אפרים ורבינו תם, אלא בין רבינו תם לרבינו אליהו.

רבינו תם מביא שם שתי ראיות לדבריו, האחת, הגמרא בחולין (ט) אומרת, שתלמיד חכם צריך שידע שלשה דברים כתב שחיטה ומילה. רבי חנינא בר שלמיא מוסיף בשם רב, אף קשר של תפילין, ברכת חתנים וציצית. שואלת הגמרא: ואידך, למ"ד השני מדוע לא הזכיר דברים אלו? הני שכיחן. ופירש ר"ת: כתב שחיטה ומילה שכיחי תדיר, וצריך ללמדם שצריך תדיר להם (ורש"י פירש להיפך). ואם קשר צריך לעשות בכל יום, הוא שכיח טפי. ועוד ראינו מביא רבינו תם מעירובין (צז), דשם איתא דקשר של תפילין הוא של קיימא, ואם צריך לקשור בכל יום אין זה קשר של קיימא.

ומספר בסדר הדורות, שבהתווכחו עם רבינו אפרים כעס מאוד רבינו תם, ואז נתגלה משה רבינו אליהם והכריע כרבינו תם. ובסדר הדורות כותב, שדבר זה בקבלה איש מפי איש. וגם מרומז הוא במרדכי בהלכות קטנות.

ולמה כעס רבינו תם, וכי רבינו אפרים לא יכול להביע את דעתו?

אלא הגמרא בברכות (ו) אומרת, שהקב"ה הראה למשה רבינו קשר של תפילין, תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו? "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ובתפילין של ישראל כתוב: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", נמצא כי קשר של תפילין מרמז על הקשר של בין הקב"ה לעם ישראל, ואם אין קושרים אותו בכל

יום אז אין זה קשר של קיימא ח"ו, לכן הקפיד רבינו תם כו' שייפסק שהוא קשר של קיימא לרמוז על הקשר בינינו לבין בורא עולם, שהוא קשר של קיימא.

על היהודי לדעת הקשר שלי עם בורא עולם הוא קשר תמידי, הוא קשר בלתי נפסק, נכון שיש לי התמודדויות קטנות או גדולות, נכון שיש לי נסיונות אבל בורא עולם קשור אלי בקשר אמיתי.

[בספר מאיר עיני ישראל על החפץ חיים (ח"ד עמ' 377) מביא, שהחפץ חיים דיברו עמו בענין מה שנכתב בסדר הדורות על ירידת משה רבינו אל רבינו תם, הוסיף החפץ חיים וסיפר: שקבלה בידו מהגאון רבי חיים מוולוז'ין שקיבל כן מאדונינו הגר"א, שפעם אחת כשלמד רבינו תם עם תלמידיו את דברי הגמרא בגיטין (נז.) בענין אותו האיש נידון בצואה רותחת, אמר להם רבינו תם, שיש בכוחו להורידו כעת מן השמים, שיווכחו בעיניהם באמיתות דברי חז"ל, אבל תנאי קודם למעשהו התנה איתם, שלא ישחקו עליו כשיראוהו במצבו של דינו הקשה. ואכן הורידו רבינו תם מן השמים וראו כל התלמידים איך הוא מלוכלך בצואה רותחת ממש, ואחד מהתלמידים לא הצליח להתאפק וצחק, ומאותו רגע והלאה לא פסק סירחון מאותו תלמיד כל ימי חייו.

אמר החפץ חיים: מכאן אתה למד שאין לשמוח בענשם של הרשעים בעולם האמת!]

שיטה שניה: הרה"ק רבי אברהם אזולאי בספה"ק חסד לאברהם (מעין ד', נהר ל"ב) מבאר: הענין שרשב"י ע"ה נכנס לעולם הנפשות אל הדקות שהוא בחסידותו, ושם עסק בתורה עם נפש רעיא מהימנא, וחיבר שם הרעיא מהימנא לצורך הדור כנזכר בתיקונים.

אולם מצינו ביאור אחר של המקובל האלוקי רבי שמעון לביא ע"ה על פי מה שהיה בליל שבועות שנת רצ"ג (1533) בסלוניקי שביוון, באותה עת חי במקום רבי יוסף קארו זת"ב, קודם שעלה לגור בצפת שבארץ ישראל. באותו לילה התקבצו סביבו חבורת מקובלים, ביניהם המקובל רבי שלמה הלוי אלקבץ מחבר הפיוט "לכה דודי", ולאחר סדר לימוד מיוחד התגלה אליהם מגיד משמים, שדיבר מגורנו של רבי יוסף קארו.

הסיפור המופלא הזה נמצא באגרת שכתב רבי שלמה אלקבץ, והועתקה בספרו של השל"ה הקדוש. לפי השל"ה סיפור זה מלמד על "גדולת מעלת זאת הלילה, איך שחביב לפני הקב"ה לבלתי נדום רגע אחת מדביקות התורה".

וכך נפתחת האגרת: "דעו לכם כי הסכמנו החסיד (=רבי יוסף קארו) נר"ו (=נטריה רחמנא ופרקיה) ואני עבדו ועבדיכם מהחברים לעמוד על נפשנו ליל שבועות ולנדד שינה מעינינו ות"ל כן עלה בידינו כי לא הפסקנו רגע... וזהו הסדר שתקנתי וסדרתי בלילה ההוא..." וכאן מפרט ר"ש אלקבץ את כל סדר הלימוד שלהם, שכלל קטעים מן התורה, נביאים וכתובים, משנה וגמרא, מגילת רות ומגילת שיר השירים. "וכל זה באימה וביראה בניגון בטעם לא יאומן כי יסופר".

"ואחר כך למדנו על דרך האמת. ובעת שהתחלנו ללמוד המשנה ולמדנו שתי מסכתות זיכנו בוראנו ונשמע את הקול המדבר בפי החסיד נר"ו קול גדול בחיתוך אותיות, וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים והיה הנעימות רב והקול הולך וחזק ונפלנו על פנינו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא, והדיבור ההוא מדבר עמו, והתחיל ואמר: שמעו ידידי המהדרים מן המהדרים, ידידי אהובי שלום לכם, אשריכם ואשרי יולדתכם... אשר שמתם על נפשכם לעטרני בלילה הזה אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפתות, ועתה החזרתם עטרה ליושנה, התחזקו ידידי התאמצו אהובי שמחו ועלצו ודעו כי אתם מבני עליה וזכותם להיות מהיכלא דמלכא וקול תורתכם והבל פיכם עלה לפני הקב"ה ובקע כמה אוירים וכמה רקיעים עד שעלה ומלאכים שתקו ושרפים דממו והחיות עמדו וכל צבא מעלה להקב"ה שומעים את קולכם והנני המשנה המייסרת את האדם באתי לדבר אליכם... ואל תפסיקו הלימוד כי חוט של חסד משוך עליכם ותורתכם ערבה לפני הקב"ה... את כל הדברים האלה דיבר אלינו ושמעה אזנינו ורבות כהנה וכהנה מענייני החכמה כמה וכמה הבטחות גדולות".

ר"ש אלקבץ ממשיך לתאר כיצד חשו למשמע הדברים: "וכלנו געינו בבכיה מרוב השמחה וגם בשמענו צרת השכינה בעוונותינו וקולה כחולה המתחננת אלינו ואז נתחזקנו עד אור הבוקר ולא פסק גירסא מפומנא בגילה ורעדה".

ר"ש מספר כי בלילה הראשון היו בני החבורה רק שבעה אנשים, ואילו שלושה מהם הלכו לישון ולא השתתפו עמהם. כאשר שמעו את החזון שהיה להם באותו לילה הצטערו מאד שלא זכו לכך, ולכן החליטו לחזור שוב ולקיים ליל שימורים גם בליל יום טוב שני. גם בלילה השני זכו שוב לגילוי מיוחד של השכינה בא התגלו להם סודות גדולים, כפי שמאריך ר"ש אלקבץ באגרתו. כשלוש שנים לאחר מכן, בחודש אלול רצ"ו (1536) עלו רבי יוסף קארו ור"ש אלקבץ ומשפחותיהם אל ארץ ישראל לעיר צפת.

אומר רבי שמעון לביא שכך היה גם עם רבי שמעון בר יוחאי, כאשר היה פותח את פיו והיה יוצא קול ולא היו שפתותיו זזות הבינו כי עתה זה רעיא מהימנא משה רבינו שמדבר מתוך גרונו, ואין הכוונה שמשוה רבינו עצמו היה מגיע לרבי שמעון בר יוחאי.

שיטה רביעית מיהו הרעיא מהימנא מצינו להרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמרנא זת"ב בספרו נתיב מצוותיך (נתיב התורה שביל א' אות ל"ב) ובספר זוהר חי (משפטים קיד:). שאין הכוונה כלל למשה רבינו, אלא שהיה צדיק גדול מזמן הגאונים שזכה שנגלו אליו נשמות של רשב"י וחבריו ואליהו הנביא היה מצוי אצלו והוא חיבר ספר רעיא מהימנא שנים רבות אחרי פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי.

אחר כל זה נבוא ונבאר מדוע נקרא משה רבינו "רעיא מהימנא".

החפץ חיים זצ"ל היה אומר בשם הבלן של העיר ראדין, להסביר את הפסוק בתהלים פרק צ"ה "ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו", על פי המבואר בגמרא (ב"ב לו.) שעל אף שגודרות אין להם חזקה והיינו גודרות זו הגדרה לצאן ולכל דבר המהלך בדרכים ובשווקים, שיכול לומר מעצמו נכנס או שאתה הכנסת אותו לבינתך והחזקת בו, ולכן אינה חזקה ואין יכול לומר לקוח הוא בידי. מכל מקום בהנהו עיזי בנהרדעא' שייך טענת חזקה משום דמסירה לרועה ומידא לידא משלמי, מיד הבעלים ליד הרועה שחרית ומיד הרועה ליד הבעלים ערבית, ואין הולכות יחידות כלל. וזהו אומר "ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו" כמו הני עיזי דנהרדעא שהשגחתו יתברך עלינו תמיד בעינא פקיא.

לפי זה יש לומר, כי משה רבינו הוא רעיא מהימנא, היינו כדוגמת "עיזי דנהרדעא", שהקב"ה מעביר את עם ישראל כצאן לידי הרועה משה ובכל דור ודור מנהיג אחר, כי "אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא" וכל מנהיג הדור זוכה שיתעבר בו מנשמת משה רבינו והוא מדרך ומנהיג את ישראל, שלא ישארו רגע אחד ללא רועה ומנהיג.

מה למד רבי שמעון מצידת הציפור?

איתא בחז"ל (ירושלמי שביעית פ"ט ה"א, בר"ר עט, ו) שככלות י"ג שנים לשבת רשב"י ורבי אלעזר בנו במערה עמד רשב"י בפתח המערה, והנה הוא רואה צייד העוסק במלאכתו - לצוד ציפורים, וכדרך הציידים חלק מן הציפורים נתפסו בידו וחלקם הצליחו להימלט, ושמע רשב"י שבהגיע תור ציפור וציפור לקבל חיצו של הצייד יוצאת בת קול מן שמיא ומכרזת מה יעלה בגורל ציפור זו, אם הבת קול מכרזת ואומרת "דימוס" (חופשי) אין הצייד מצליח לצודה. ובאם הבת קול מכרזת ואומרת 'ספקולא' (נתפס) עולה ביד הצייד לצוד אותה, נענה רשב"י ואמר, אם על ציפור שהיא בריה קלילא יש השגחה פרטית בדקדוק ואינה נצודית אלא ברצון וציווי ממעל, 'קל וחומר' שעלינו יש 'השגחה' מן השמים. אם כך, אפשר לנו לצאת ממערת צורים שאנו יושבים בה, שאם לא נגזר עלינו למות ממילא לא יוכל המלך להרגנו, ומה לנו להיחבא במערה זו, ומתוך התבוננות זו יצאו רשב"י ובנו מן המערה להאיר את העולם כולו.

וצריך להבין מה נתחדש לרשב"י שלא ידע קודם, הרי זו אמונה פשוטה שכל אחד יודע ומאמין שהכל בגזירת עליון?

אלא על הפסוק "וישמע ראובן ויצילהו מידם". ידועה השאלה: הגמרא בשבת (כב.) אומרת: מאי דכתיב "והבור ריק אין בו מים" ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים? מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. ואם הבור מלא בנחשים ועקרבים כיצד הציל ראובן את יוסף?

ובפשטות מסבירים שראובן לא ראה את העקרבים והנחשים מחמת עומק הבור שהיה למעלה מעשרים אמה.

תירוץ נוסף היה לדיין מפאפא זצ"ל שהיה גר במרכז שכונת בתי הונגרין בירושלים נודע כאיש קדוש ואף אמרו עליו שזכה לגילוי אליהו. נוהגו של הדיין היה לומר שיעור בחומש עם פירוש רש"י בין תפילת מנחה למעריב. וסיפר המשמש שלו שהיה בחור גלמוד שהגיע אתו יחד לארץ מהונגריה, שפעם הבחין שהגיע לביתו של הדיין יהודי נשוא פנים שהסתגר עמו למשך שעה ארוכה, המשמש לא הכירו ולכן היה סקרן לדעת מיהו אותו יהודי. בתשובה לשאלתו הסביר לו הדיין: שהיה זה ראובן בן יעקב שבא במיוחד להודות לו על פירושו בכוננת ראובן שהציע להשליך את יוסף לבור.

ראובן הצביע על בור מסוים להכניסו לשם וכפי שמרומז בפסוק "השליכו אותו אל הבור הזה" כאשר בור זה לא היה בו נחשים ועקרבים, אולם הם השליכוהו אל בור אחר שהיה בסביבה, וכך אנו רואים בהמשך הפסוקים "וישב ראובן אל הבור" ראובן שלא היה בעת מכירת יוסף חזר לחפשו באותו בור הידוע לו ששם הציע להכניסו ולא מצאו, ואמר הדיין מפאפא שראובן בא להודות על פירושו באומר ששך היו פני הדברים וזו הייתה כוונתו.

אולם האור החיים הקדוש מתרן, שחיות רעות אינן יכולות לפגוע באדם שלא התחייב מיתה לשמים, מה שאין כן אדם, שהוא בעל בחירה, יכול להרוג גם מי שלא התחייב מיתה. ובכך הציל ראובן את יוסף, שהצילו מאחיו שהם בעלי בחירה.

וכבר הקדים את האור החיים הקדוש רבינו חננאל בחגיגה (ד.) להסביר את הפסוק "ויש נספה בלא משפט".

אולם יש חולקים על האור החיים הקדוש ואומרים כי אין בעל בחירה יכול להמית אדם נגד רצון ה'. בספר תולדות הגר"ז מסלנט כתוב, אמר הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל, שמעתי מהחסיד, וגם אני אמרתי כן אפילו מנערוטי, שזה טעות מה שמורגל בפי העולם שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזה אבן יינגף, אבל בעל בחירה לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו לטוב ולמוטב. אבל אם לא נגזר לו מן השמים, אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה".

לפי זה יש לומר כי קודם שנכנס רבי שמעון בר יוחאי למערה הוא סבר כשיטת האור החיים הקדוש, כי לאדם בעל בחירה יש אפשרות לעשות נגד רצון ה' ולהרוג גם מי שאינו מחוייב מיתה, אולם עתה כשראה את הציפור הבין כי אם משמים מראים לו זאת, הוכחה היא שאין רשות לאף בריה גם לא לבעל בחירה, להרוג אדם אם לא נגזר לו למות מן השמים.

קו "להתענג בתענוגים"

שיעורי תורה בכל הנושאים: פרשת שבוע
הלכה ואגדה.

0772618021

"שמעו ותחי נפשכם".